

LBRIS | We know
books

ISTORIA DOGMEI

INTRODUCERE ÎN DOCTRINELE CREȘTINE FUNDAMENTALE

Traducere și îngrijire ediție:
WALTER FOTESCU

EDITURA HERALD

București

CUPRINS

Introducere	5
ISTORIA DOGMEI. INTRODUCERE ÎN DOCTRINELE CREȘTINE FUNDAMENTALE	25
Prolegomene	27
I. Ideea și scopul istoriei dogmei	27
II. Istoria istoriei dogmei.	
<i>Supoziții ale istoriei dogmei</i>	33
III. Introducere	33
IV. Învățătura lui Isus Cristos	37
V. Aspecte generale ale proclamării lui Isus Cristos în rândurile primei generații de adepți	39
VI. Modul uzual de a expune Vechiul Testament și speranțele de viitor ale evreilor cu referire la cea mai veche formulare a mesajului creștin	43
VII. Concepțiile religioase și filozofia religioasă a evreilor eleniști privind transformarea mesajului evanghelic	46
VIII. Mentalitatea religioasă a grecilor și romanilor în primele două secole și filozofia greco-romană contemporană a religiei	49
PARTEA I: APARIȚIA DOGMEI ECLEZIASTICE	53
Cartea I: Pregătirea	55
CAPITOLUL I: Privire istorică	55
CAPITOLUL II: Fundamentul comun al creștinilor și atitudinea față de iudaism	56
CAPITOLUL III: Credința comună și începuturile conștiinței de sine a creștinismului neevreiesc din care se va forma catolicismul	57
CAPITOLUL IV: Încercarea gnosticilor de a construi o doctrină apostolică a credinței și de a produce o teologie creștină; sau secularizarea acută a creștinismului.	68

CAPITOLUL V: Încercarea lui Marcion de a elimina Vechiul Testament ca temelie a Evangheliei, de a purifica tradiția și a reforma creștinismul pe baza Evangheliei Pauline	77
CAPITOLUL VI: Supliment: creștinismul evreilor creștini	80
Cartea II: Punerea Fundației	
CAPITOLUL I: Privire istorică	87
<i>I. Instituirea creștinismului ca Biserică și secularizarea sa treptată</i>	89
CAPITOLUL II: Enunțarea regulilor (normelor) apostolice pentru creștinismul ecleziastic. Biserica Catolică.	89
A. Transformarea confesiunii baptismale în Regula apostolică de credință	90
B. Recunoașterea unei selecții de Scripturi binecunoscute ca aparținând virtual Vechiului Testament; altfel spus, ca o compilație de scripturi apostolice.	93
C. Transformarea oficiului episcopal din Biserică în Oficiu Apostolic. Istoria transformării ideii de Biserică.	98
CAPITOLUL III: Continuare: vechiul creștinism și noua Biserică	102
<i>II. Instituirea creștinismului ca doctrină și secularizarea sa treptată</i>	113
CAPITOLUL IV: Creștinismul și filozofia ecleziastică. Apologetii	113
CAPITOLUL V: Începuturile unei expunerii și revizuirii ecleziastico-teologice a regulii de credință în opoziție cu gnosticismul, pe baza Noului Testament și a filozofiei creștine a apologetilor: Irineu, Tertullian, Hippolit, Ciprian, Novațian.	122
CAPITOLUL VI: Transformarea tradiției ecleziastice într-o filozofie a religiei, sau originea teologiei și a dogmaticii ecleziastice științifice: Clement și Origen	136
CAPITOLUL VII: Rezultatul decisiv al speculațiilor teologice din domeniul regulei de credință, sau definirea normei doctrinei ecleziastice prin acceptarea cristologiei logosului.	149
PARTEA II: DEZVOLTAREA DOGMEI ECLEZIASTICE	167
Cartea I: Istoria dezvoltării dogmei ca doctrină a lui Dumnezeu-om pe baza teologiei naturale	169
CAPITOLUL I: Privire istorică	169
Perioadele istoriei dogmei în Răsărit	175
CAPITOLUL II: Conceptele fundamentale ale mântuirii și o schiță generală a doctrinei despre credință	178

CAPITOLUL III: Sursele cunoașterii și ale autorității, sau scriptură, tradiție și Biserică	182
<i>A. Supozițiile doctrinei despre mântuire, sau teologia naturală</i>	191
CAPITOLUL IV: Supozițiile și concepțiile despre Dumnezeu, creatorul, ca distribuitor al mântuirii	191
CAPITOLUL V: Presupunerile și concepțiile omului ca destinatar al mântuirii	194
<i>B. Doctrina răscumpărării prin persoana Omului-Dumnezeu în dezvoltarea sa istorică</i>	199
CAPITOLUL VI: Doctrina necesității și a realității răscumpărării prin întruparea fiului lui Dumnezeu	199
CAPITOLUL VII: Doctrina despre homousion a Fiului lui Dumnezeu cu Dumnezeu însuși	204
1. De la începuturile controverselor până la Sinodul de la Niceea	204
2. Până la moartea lui Constantin	212
3. Până la Sinoadele de la Constantinopol (381, 383)	216
Supliment: Doctrina Sfântului Duh și a Treimii	222
CAPITOLUL VIII: Doctrina egalității perfecte de natură între Fiul întrupat al lui Dumnezeu și omenie	227
CAPITOLUL IX: Continuare: doctrina unității de persoană între natura divină și cea umană în Fiul întrupat al lui Dumnezeu	232
<i>C. Bucuria temporală a mântuirii</i>	249
CAPITOLUL X: Misterele și alte subiecte înrudite	249
CAPITOLUL XI: Concluzie – schiță a începuturilor istorice ale sistemului ortodox	259
Cartea II: Expansiunea și remodelarea dogmei într-o doctrină despre păcat, har și mijloacele harului pe temeiul Bisericii	265
CAPITOLUL I: Privire istorică	265
CAPITOLUL II: Creștinismul occidental și teologii occidentali înainte de Augustin	267
CAPITOLUL III: Poziția universal-istorică a lui Augustin ca reformator al pietății creștine	272
CAPITOLUL IV: Poziția universal-istorică a lui Augustin ca învățător al Bisericii	277
1. Doctrina lui Augustin despre lucrurile prime și cele ultime	279
2. Controversa donatistă. Lucrarea De Civitate Dei. Doctrina despre Biserică și despre mijloacele harului.	286

3. Controversa pelagiană. Doctrina despre Har și Păcat.	293
4. Expunerea lui Augustin despre simbol. Noua doctrină a religiei	302
CAPITOLUL V: Istoria dogmei în Occident până la începuturile Evului Mediu (430-604)	306
1. Disputa dintre semi-pelagianism și augustinism	307
2. Grigore cel Mare (590-604)	310
CAPITOLUL VI: Istoria dogmei în perioada renașterii carolingiene	313
1 A. Controversa adopțianistă	315
1 B. Controversa predestinării	316
2. Controversa cu privire la Filioque și la icoane	317
3. Dezvoltarea, în practică și în teorie, a liturghiei (dogma euharistiei) și a penitenței	318
CAPITOLUL VII: Istoria dogmei în perioada Cluny, a lui Anselm și Bernard, până la sfârșitul secolului al XII-lea	323
1. Renașterea pietății	324
2. Despre istoria legii ecleziastice	327
3. Renașterea științei	329
4. Renașterea științei	335
A. Controversa cu Berengar	336
B. Doctrina lui Anselm a compensației și doctrinele despre ispășire ale teologilor din secolul al XII-lea.	338
CAPITOLUL VIII: Istoria dogmei pe vremea ordinelor de călugări cerșetori, până la începutul secolului al XVI-lea	343
1. Despre istoria pietății	343
2. Despre istoria legii ecleziastice. Doctrina Bisericii.	349
3. Despre istoria științei ecleziastice	356
4. Remodelarea dogmaticii în scolastică	363
A. Asaltul asupra Articuli Fidei tradiționale	364
B. Doctrina scolastică a sacramentelor	368
Sacramentele separate.	373
C. Revizuirea augustinismului în direcția doctrinei meritelor	382
Cartea III: Tripla apariție a istoriei dogmei	391
CAPITOLUL I: Privire istorică	391
CAPITOLUL II: Apariția dogmei în catolicismul roman	397
1. Codificarea doctrinelor medievale în opoziție cu protestantismul (Canoanele și Decretele de la Trento)	397
2. Evoluțiile post-tridentine ca o pregătire pentru Decretele Vaticanului	403
3. Decretele Vaticanului	409

CAPITOLUL III: Apariția dogmei în anti-trinitarianism și socinianism	410
1. Introducere istorică	410
2. Doctrina sociniană	415
CAPITOLUL IV: Apariția dogmei în protestantism	419
1. Introducere	419
2. Creștinismul lui Luther	422
3. Restricțiile lui Luther privind tradiția ecleziastică dominantă și dogma	427
4. Elementele catolice reținute odată cu și în creștinismul lui Luther	431
ADOLF VON HARNACK: Fișă bibliografică	441

PROLEGOMENE

I. Ideea și scopul istoriei dogmei

1. Religia este o problemă practică a umanității, întrucât privește fericirea noastră supremă și cele *aptitudini* ce caracterizează o viață sfântă. Dar în toate religiile, aceste aptitudini sunt strâns legate de o anumită *credință* sau *cult*, bine definite, desemnate retrospectiv ca *Revelație Divină*. Creștinismul este religia în care îndemnul și puterea de a duce o viață sfântă sunt asociate cu credința în Dumnezeu ca Tată al lui Isus Cristos. În măsura în care acest Dumnezeu este considerat Domnul atotputernic al cerului și al pământului, religia creștină include o *cunoaștere* specifică a lui Dumnezeu, a lumii și a scopului lucrurilor create; dar în măsura în care această religie afirmă că Dumnezeu poate fi cunoscut cu adevărat numai în Isus Cristos, ea este inseparabilă de cunoașterea istorică.

2. Tendința de a formula conținutul religiei sub forma unor *Articole de Credință* este la fel de naturală pentru creștinism ca și efortul de a *verifica* aceste articole prin referire la știință și istorie. Pe de altă parte, caracterul universal și supranatural al religiei creștine impune aderenților ei datoria de a găsi o formulare care să nu fie afectată de schimbările survenite în cunoașterea noastră a naturii și istoriei; și care să poată fi susținută în fața oricărei posibile teorii a naturii sau a istoriei. Problema aceasta nu admite, într-adevăr, nicio soluție absolută, căci orice cunoaștere este relativă; și totuși, religia încearcă să-și aducă adevărul absolut în sfera cunoașterii relative și să-i dea acolo o formă declarativă. Dar istoria

ne învață, și orice creștin care gândește poate să depună mărturie, că problema nu și-a aflat soluția; chiar și așa, *eforturile progresive* făcute pentru a o rezolva sunt valoroase în sine.

3. Încercarea cea mai meticuloasă de până acum de a găsi o soluție a fost întreprinsă de Biserica Catolică și continuată de Bisericile reformate (cu mai mult sau mai puține restricții), anume acceptarea unui sumum de scrieri și tradiții orale creștine și pre-creștine ca fiind de origine divină, deducerea din ele a unui sistem doctrinar, aranjat într-o formă științifică în scopuri apologetice, și care trebuie să aibă drept conținut cunoașterea lui Dumnezeu și a lumii precum și mijloacele de mântuire; apoi proclamarea acestui sistem complex (*de dogme*) drept un *compendium* al creștinismului, pe care fiecare membru matur al Bisericii trebuie să-l accepte cu loialitate și, în același timp, prezentarea lui ca o pregătire necesară pentru fericirea promisă de religie.

Cu această augmentare, comunitatea creștină, al cărei caracter de „Biserică Catolică” este sugerat pregnant de această concepție despre creștinism, a adoptat o atitudine fermă și incontestabilă față de științele naturii și față de istorie, și-a exprimat credința religioasă în Dumnezeu și Cristos și, în plus, a dăruit ramurii intelectuale a comunității (în măsura în care le pretindea tuturor membrilor săi acceptarea acestor articole de credință) un sistem apt de o dezvoltare mai amplă și nerestricționată. *Astfel a apărut creștinismul dogmatic.*

4. Scopul *istoriei dogmei* este: a) Să explice *originea* acestui creștinism dogmatic și, b) Să-i descrie *evoluția*.

5. Istoria apariției creștinismului dogmatic pare să se fi încheiat odată cu stabilirea pe baze științifice a unui sistem consistent de credințe și transformarea lui într-un *articulus constitutivus ecclesiae*, care ulterior a fost impus întregii Biserici. Acest lucru s-a întâmplat la sfârșitul secolului al III-lea și începutul celui de-al IV-lea, când s-au pus bazele cristologiei Logosului. *In abstracto*, dezvoltarea dogmei nu are nicio limită, dar *in concreto* ea a ajuns la final. Fiindcă, (a) *Biserica Greacă* susține că sistemul ei dogmatic este complet de la sfârșitul „Controversei Icoanelor”; (b) *Biserica*

Romano-Catolică lasă deschisă posibilitatea formulării unor noi dogme dar, la conciliul tridentin¹ și, în mai mare măsură, în cel de la Vatican, ea și-a definitivat dogma sub forma unui sistem legal care pretinde înainte de orice supunere și numai în mod secundar credință conștientă; în consecință, Biserica Romano-Catolică a abandonat motivul original al creștinismului dogmatic și l-a înlocuit cu un motiv complet nou, păstrând doar aparența celui vechi; (c) *bisericile Evanghelice*, pe de altă parte, au acceptat cea mai mare parte a doctrinelor formulate de creștinismului dogmatic și au încercat să le fundamenteze, asemeni Bisericii Catolice, pe Sfânta Scriptură. Dar, pe de altă parte, ele au adoptat o poziție diferită în ceea ce privește autoritatea Sfintei Scripturi, au renunțat la tradiție ca sursă în materie de credință, au pus la îndoială semnificația Bisericii empirice cuprivire la dogmă și, mai ales, au încercat să ofere o formulare a religiei creștine bazată pe *adevărată înțelegere a Cuvântului lui Dumnezeu*. Astfel că, în principiu, s-a renunțat la vechea concepție dogmatică a creștinismului fără să se adopte o atitudine rigidă, cel puțin în anumite chestiuni; reacțiile nu s-au lăsat așteptate și continuă și în prezent. S-a proclamat, așadar, că istoria doctrinei protestante va fi exclusă din istoria dogmei, reținându-se numai poziția reformatorilor și a bisericilor reformate, care au dat naștere evoluțiilor complicate de mai târziu. Rezultă că istoria dogmei poate fi tratată ca o disciplină relativ completă.

6. Pretenția Bisericii că dogmele expun pur și simplu revelația creștină, fiind deduse din Sfânta Scriptură, nu este confirmată

¹Al XIX-lea conciliu ecumenic al Bisericii Romano-Catolice, ținut la Trento, în nordul Italiei, între 1545-1563 și îndreptat împotriva protestantismului. Deși marcat de disensiuni interne și de două lungi întreruperi, a jucat un rol fundamental în revitalizarea Bisericii Catolice, aducând o serie de clarificări dogmatice: crezul niceeano-constantinopolitan a fost acceptat ca bază a credinței catolice; s-a stabilit definitiv canonul Vechiului și al Noului Testament; numărul sacramentelor s-a fixat la șapte; s-au definit natura și consecințele păcatului original. S-au dezbătut și probleme organizatorice, între altele, episcopii fiind obligați să locuiască în diocesele lor. Decretele conciliului au fost confirmate în 1564 de către papa Pius IV.

de cercetările istorice. Dimpotrivă, devine clar că, în concepție și construcție, creștinismul dogmatic (dogmele) a fost *lucrarea spiritului elenic pe terenul Evangheliei*. Mediul intelectual în care, încă din primele timpuri, oamenii au încercat să facă Evanghelia inteligibilă și s-o așeze pe o bază sigură, a fuzionat inseparabil cu conținutul acesteia. Astfel a luat naștere dogma, la a cărei formare au jucat în mod cert un rol și alți factori: cuvintele Sfintei Scripturi, cerințele cultului și ale organizării, mediul politic și social, tendința de a duce lucrurile până la consecințele lor logice, obișnuința oarbă etc. Prin urmare, dorința și efortul de a formula principiile de bază ale mântuirii creștine, de a le explica și dezvolta, a asigurat dominația, cel puțin în perioada de început.

7. La fel cum formularea dogmei s-a dovedit a fi o iluzie, în măsura în care tot ea trebuia să fie expunerea în stare *pură* a Evangheliei, tot astfel investigația istorică distruge cealaltă iluzie a Bisericii, anume că dogma a fost întotdeauna aceeași, fiind doar explicată, iar teologia ecleziastică nu a avut niciodată alt scop decât să deslușească dogma imuabilă și să respingă învățăturile eretice care presează din exterior. Formularea dogmei sugerează mai degrabă că ea este un construct al teologiei, dar că Biserica trebuie întotdeauna să ascundă munca teologilor, ceea ce-i pune într-o situație dezagreabilă. În cazul cel mai favorabil, rezultatul muncii lor a fost declarat o *reproducere*, ei înșiși fiind privați de cel mai valoros serviciu al lor; ca o regulă în desfășurarea istoriei, ei au devenit victime ale schemei dogmatice căreia tot ei i-au pus bazele, astfel că în viitoarele evoluții ale dogmei, generații întregi de teologi, precum și principalii lor conducători, au fost stigmatizați, declarați eretici, sau măcar suspectați. Pe tot parcursul istoriei, dogma și-a devorat precursorii.

8. Deși creștinismul dogmatic nu și-a pierdut niciodată, pe durata dezvoltării sale, stilul original și caracterul de lucrare a spiritului Antichității muribunde pe solul Evangheliei (*stilul apoloșiștilor greci și al lui Origen*), el a experimentat mai întâi prin

Augustin, iar mai târziu prin Luther, o transformare mai profundă și mai completă. Amândoi (și al doilea mai mult decât primul) au fost campionii unei concepții noi, mai *evangelice*, despre creștinism, călăuzită în principal de paulinism. Despre Augustin cu greu se poate spune că ar fi încercat să revizuiască dogma tradițională; el mai degrabă a pus în acord vechiul și noul. Luther a încercat, ce-i drept, dar nu a dus lucrurile până la capăt. Calitatea creștină a dogmei a avut de câștigat prin influența amândurora, iar vechiul sistem dogmatic tradițional a fost oarecum relaxat – mai cu seamă în protestantism – astfel încât, așa cum am remarcat înainte, învățătura simbolică a bisericilor protestante nu mai trebuie considerată doar ca o remodelare a vechilor dogme.

9. Înțelegerea procesului dogmatico-istoric nu poate fi asigurată prin izolarea doctrinelor particulare și examinarea lor separată (Istoria dogmelor particulare) după o prealabilă caracterizare a epocilor (Istoria generală a dogmei). Este preferabil să considerăm „generalul” și „specialul” în cadrul fiecărei perioade și să tratăm perioadele separat, demonstrând pe cât posibil că doctrinele particulare sunt rezultatul ideilor și motivelor fundamentale. Nu este, însă, posibil să facem mai mult de patru diviziuni principale, anume: I. Originea Dogmei; II. a. Evoluția Dogmei în acord cu principiile concepției sale originare (Evoluția răsăriteană de la arianism la controversa icoanelor). II. b. Evoluția apuseană a dogmei sub influența lui Augustin și a politicii papale. II. c. Întreita generare a dogmei: în bisericile reformate, în catolicismul tridentin, și în criticismul epocii raționaliste (adică în socinianism¹).

¹Doctrină creștină raționalistă și anti-trinitară din secolul al XVI-lea inițiată de juristul și teologul laic italian Lelio (Francesco Maria) Socini (1525-1562) și dezvoltată de nepotul său, Fausto (Paolo) Socini (1539-1604). Socinienii pledau pentru o interpretare raționalistă a Scripturii și respingeau natura divină a lui Isus, pe care-l considerau un om fără păcat. Una dintre doctrinele centrale ale socinienilor susținea că sufletul moare odată cu trupul, dar sufletele celor care au urmat poruncile lui Isus vor reîn-

10. Istoria dogmei, în sensul unei discipline care expune procesul de formare și evoluție a dogmei, oferă cele mai bune metode prin care Biserica să se elibereze de creștinismul dogmatic, grăbind în același timp procesul inevitabil de emancipare început odată cu Augustin. Dar istoria dogmei stă totodată mărturie despre unitatea și continuitatea credinței creștine în decursul istoriei sale, în măsura în care ea demonstrează că anumite idei fundamentale ale Evangheliilor nu s-au pierdut niciodată și au sfidat toate atacurile.

II. Istoria istoriei dogmei

Povestea istoriei dogmei începe în secolul al XVIII-lea cu autori precum Mosheim, Walch, Ernesti, Lessing și Semler, catolicismul neoferind în general cadrul adecvat pentru o abordare critică a subiectului, chiar dacă teologi catolici individuali (Baronius Bellarmin, Petavius, Kuhn, Schwane, Thomassin, Bach etc.) au scris lucrări erudite; pe de altă parte, bisericile protestante au rămas până în secolul al XVIII-lea sub interdicția confesionalismului, deși în timpul Reformei s-au adus contribuții importante (Luther, Ökolampad, Melanchthon, Flacius, Hyperius, Chemnitz) la tratarea critică a Istoriei Dogmei, bazate în parte pe lucrările unor umaniști cu înclinații critice (L. Valla; Erasmus etc.). Dar fără materialul erudit adunat, pe de o parte de benedictini și alte ordine catolice, iar pe de altă parte, de protestanții Casaubonus, Vossius, Pearson, Dalläus, Spanheim, Grabe, Basnage etc., și fără puternicul impuls dat de pietism (Gottfried Arnold), contribuția secolului al XVIII-lea ar fi fost neînsemnată.

Raționalismul a privat istoria dogmei de interesul său ecleziastic și a lăsat-o pe seama unui tratament critic prin care întunecimile i-au fost luminate în parte de lampa înțelegerii comune,

via. Socinienii au militat pentru separarea Bisericii de stat. Socinianismul l-a influențat pe John Biddle, fondatorul unitarianismului englez. (N. trad.)

și în parte de torța studiilor istorice generale¹. Valorosul tratat al lui Baumgarten-Crusius din 1832, și cel al lui Meier din 1840, marchează trecerea la o categorie de lucrări în care s-a dobândit o înțelegere lăuntrică a evoluției Istoriei Dogmei, pentru care luptase încă Lessing, calea fiind pregătită de Herder, Schleiermacher și romantici pe de o parte, Hegel și Schelling pe de altă parte.

Deschizătoare de drumuri au fost și scrierile lui F.Chr. Baur (Lehrb. 1847, Vorles. 3. Thl. 1865), în care procesul dogmatico-istoric, conceput într-un mod unilateral, a fost, ca să spunem așa, retrăit². Din punctul de vedere al lui Schleiermacher, esențiale au fost lucrările lui Neander (2. Thl., 1857) și Hagenbach (1840). Dornier (*Istoria doctrinelor despre persoana lui Cristos*, 1839) a încercat să-i unească pe Hegel și Schleiermacher. Din perspectiva confesională lutherană, sunt importante lucrările lui Kliefoth (Einl. in d. D. G. 1839), Thomasius (2. Bdd. 1874, editat de Bonwetsch 1 Bd.), Schmid (1859, editat de Hauck) și – cu anumite rezerve – Kahnis (*Credința Bisericii*, 1864). Un progres important este marcat de *Istoria dogmei* a lui Nitzsch (1 Bd. 1870). Pentru o corectă înțelegere mai ales a originilor dogmei, lucrările lui Rothe, Ritschl, Renan, Overbeck, Engelhardt, Weizsäcker și Réville sunt valoroase.

Supoziții ale istoriei dogmei

III. Introducere

1. Evanghelia a apărut la „împlinirea vremii”. Iar *Evanghelia* este *Isus Cristos*. Prin aceste propoziții se afirmă că Evanghelia este

¹Mai întâi *Istoria dogmei* de Lange, 1796, precedată de lucrările lui Semler, Rössler, Löffler etc.; apoi *Istoria dogmei* de Münscher, Handb. 4 Bdd. 1797, un excelent *Lehrbuch*, 1. Aufl. 1811, 3. Aufl. 1832, Münter 2 Bdd. 1802, Stäudlin 1800 și 1832, Augusti 1805 și 1835, Gieseler, editat de Redepenning 2 Bdd. 1855.

²Cf. și Strauss, Glaubenslehre 2 Bdd. 1840 f. Marheineke 1849.

punctul culminant al unei evoluții universale și că puterea ei s-a manifestat în Viața unei persoane. Isus Cristos „nu a stricat”, ci „a împlinit”. El a făcut dovada unei noi vieți în fața lui Dumnezeu și în Dumnezeu, dar în limitele impuse de iudaism și pe solul Vechiului Testament, ale cărui comori ascunse le-a readus la lumină. Se poate arăta că tot ce este spiritual și elevat în Psalmi și Profeti și tot ce s-a câștigat prin evoluția eticii grecești, este reafirmat simplu și clar în Evanghelii; dar puterea lor se datorează faptului că au devenit viață și faptă într-o *Persoană*, a cărei măreție constă în aceea că nu și-a remodelat mediul pământesc și nici nu s-a confruntat cu eșecuri ulterioare – cu alte cuvinte, că nu s-a lăsat ademenită în mrejele vremurilor sale.

2. Două generații mai târziu nu a existat o *Biserică* unită și omogenă, ci doar confederații de credincioși creștini (biserici) risipite pe tot întinsul Imperiului Roman, majoritatea lor născuți păgâni, care condamnau neamul și religia evreiască drept apostată; ei și-au însușit Vechiul Testament ca fiind al lor de drept, considerându-se în același timp un „neam nou” și „vechea creație a lui Dumnezeu”, pe când în toate sectoarele vieții și gândirii au fost treptat puse în evidență anumite *forme sacre*. Existența acestor comunități creștine neevreiești este condiția preliminară a apariției creștinismului dogmatic.

Organizarea acestor biserici a început în vremurile apostolice și felul specific în care s-au format este indicat la modul negativ de desprinderea Evangheliei de Biserica evreiască. Dacă în islam națiunea arabă a rămas timp de secole trunchiul de bază al noii religii, este un fapt uimitor în istoria Evangheliei că ea și-a părăsit curând solul nativ și s-a răspândit în întreaga lume, realizându-și caracterul universal nu prin remodelarea religiei iudaice, ci transformându-se într-o religie mondială *pe sol greco-roman*. *Evanghelia a devenit o religie universală deoarece, având un mesaj pentru întreaga omenire, l-a predicat deopotrivă grecilor și barbarilor și în felul acesta s-a atașat de viața spirituală și politică a Imperiului Roman, un imperiu mondial.*

3. Deoarece în forma sa inițială Evanghelia a fost evreiască și era predicată numai evreilor, tranziția aceasta, înfăptuită în parte gradual și fără tulburări, în parte printr-o criză severă, urma să aibă consecințe dintre cele mai stringente. Din perspectiva istoriei Bisericii și a dogmei, scurta istorie a Evangheliei în interiorul granițelor iudaismului palestinian este asemeni unei epoci paleontologice. Și totuși, aceasta rămâne *epoca clasică*, nu numai datorită Fondatorului și a moștenirii originare, ci în egală măsură fiindcă un creștin evreu (Pavel) a recunoscut Evanghelia ca pe puterea lui Dumnezeu, capabilă să-i mântuiască deopotrivă pe evrei și pe greci, și a separat cu bună știință Evanghelia de religia națională a evreilor, proclamându-l pe Cristos ca *împlinirea Legii*. Alți evrei creștini, discipoli personali ai lui Isus, i-au urmat lui Pavel în toate acestea (vezi și Evanghelia a patra și Epistola către evrei).

În realitate, însă, nu există o ruptură între scurta epocă timpurie și perioada care a urmat, în măsura în care Evanghelia în sine are un caracter universal, devenit curând manifest. Dar mijloacele prin care Pavel și simpatizanții săi au proclamat caracterul universal al Evangheliei (arătând că religia Vechiului Testament și-a împlinit menirea și nu mai este de actualitate) au fost prea puțin înțelese; *viceversa*, maniera și mijloacele prin care creștinii neevrei au ajuns să accepte Evanghelia nu pot fi atribuite decât parțial predicilor lui Pavel. Faptul că posedăm acum în Noul Testament scrieri *substanțiale* în care Evanghelia este interpretată pe larg, până la a fi considerată *înlocuitorul* religiei Vechiului Testament, scrieri care în același timp nu sunt profund influențate de spiritul grecesc, fac ca literatura aceasta să difere radical de tot ce a urmat.

4. Biserica creștină, în continuă expansiune, nu a înțeles și nici măcar nu a resimțit cu adevărat criza din care s-a născut concepția paulină despre Evangheliie, în pofida interesului pentru ea manifestat de Pavel. În corpusul doctrinar evreiesc, în cadrul căruia Vechiul Testament se liberalizase și spiritualizase încă de

mult, Biserica Creștină, pătrunzând și supunându-și-l treptat, a resimțit doar arareori problema reconcilierii Vechiului Testament cu Evanghelia deoarece, cu ajutorul metodelor alegorice, respectivul corpus doctrinar se eliberase de litera legii, fără să-i depășească în întregime spiritul; într-adevăr, tot ce a făcut a fost să renunțe la caracterul național.

Stimulată de puterea ostilă a evreilor și, mai târziu, de cea a păgânilor, precum și de conștiința forței sale inerente de a organiza un „popor” pentru sine, Biserica a adoptat forma de gândire și de viață a lumii în care trăia, respingând însă tot ce era politeist, imoral și vulgar. Astfel au apărut noile organizații care, cu toată noutatea lor, își trădau înrudirea cu bisericile palestinene originale, în măsura în care (a) Vechiul Testament a fost recunoscut ca o revelație primordială, și în măsura în care (b) monoteismul intens spiritual, (c) trăsăturile generale ale doctrinei privitoare la Isus Cristos, (d) conștiința unei comuniuni directe și vii cu Dumnezeu prin darul Duhului, (e) așteptarea sfârșitului apropiat al lumii și convingerea sinceră în responsabilitatea fiecărui individ erau deopotrivă susținute. În fine, la toate acestea mai trebuie să adăugăm că doctrina iudeo-creștină inițială – Evanghelia, cu alte cuvinte – poartă pecetea epocii spirituale în care a apărut, epoca elenistică, în care popoarele au făcut schimb de mărfuri iar religiile au suferit transformări, iar ideea meritelor și a responsabilității fiecărui suflet a devenit larg răspândită; astfel că elenismul, care în curând va exercita o influență atât de puternică asupra Bisericii, nu era ceva absolut nou și straniu.

5. Istoria dogmei este legată exclusiv de Biserica creștină neevreiască; istoria teologiei începe, e adevărat, cu Pavel, dar pentru o înțelegere corectă a formării doctrinei creștine trebuie luate în considerare, cum am spus deja, următoarele condiții prealabile: 1) *învățătura lui Isus Cristos*; 2) *propovăduirea generală și simultană a lui Isus Cristos în rândurile primei generații de credincioși*; 3) *modul obișnuit de a înțelege și expune Vechiul Testament, precum și*